

Re-visioning Permanent Collection Installations of Netherlandish Art: Dialogues between Academia, Museum and Society

CODART and HNA Joint Session (4 June 2022 – Rijksmuseum Amsterdam)

Joaneath Spicer



HISTORIANS OF
NETHERLANDISH ART

CODART

Rough mockups
of spatial arrangement for
Young Afro- Amsterdammers
in a Tavern



Mockup arrangement for installation of *Portrait of a Black Woman*, workshop of Govaert Flinck





Chamber of Wonders (three room suite)

set notionally in court circle of
Archdukes Albert and Isabella, mid
1600s

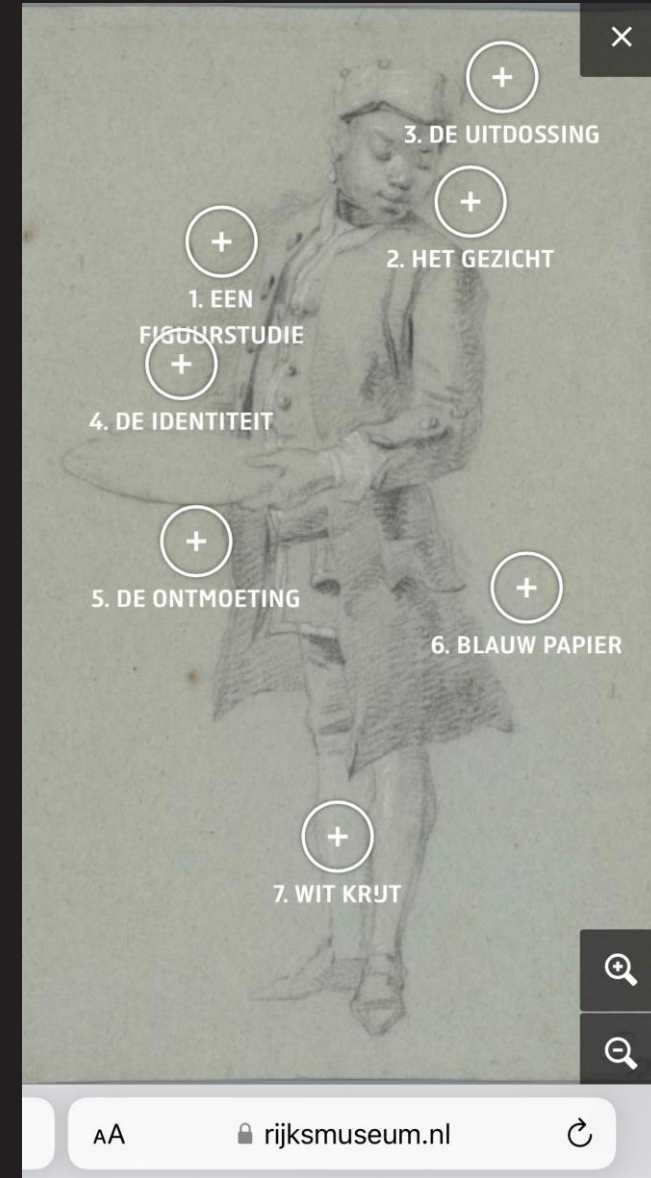
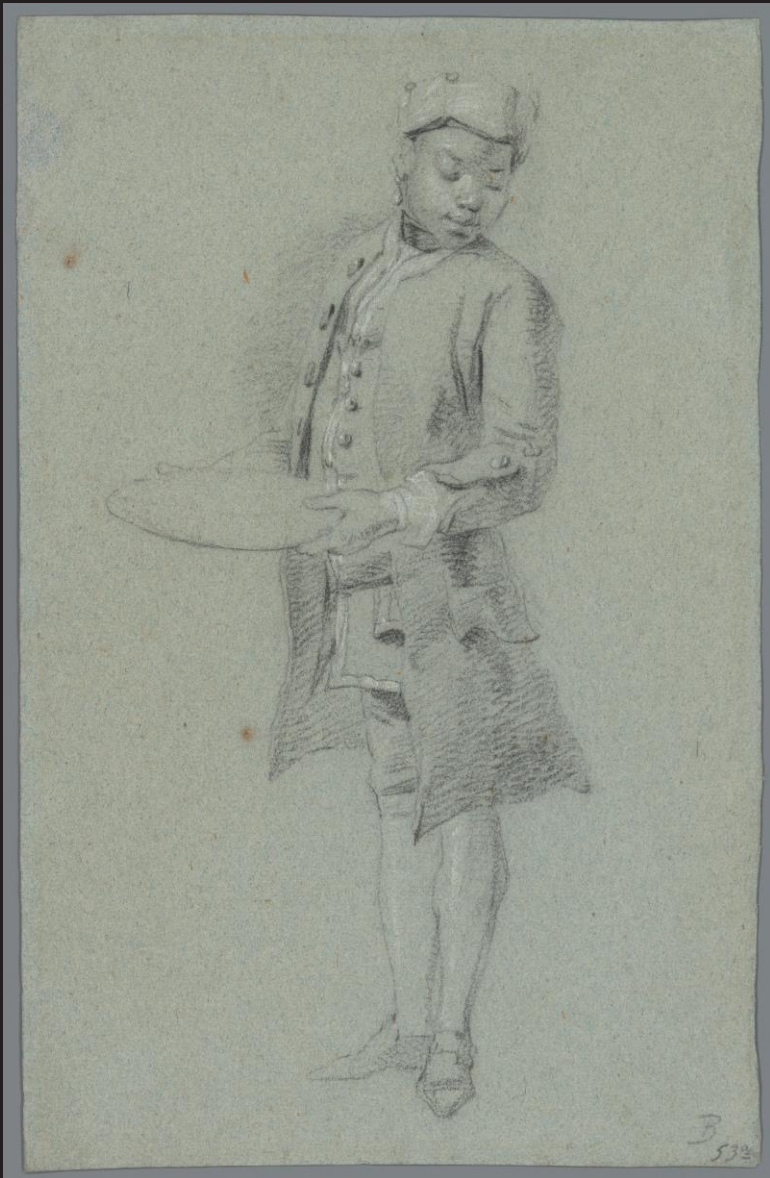
Acquisition funds could not be spent
on *naturalia*. At the start of the
project we owned only one object in
this category : a pearl that Henry
Walters kept in his pocket.



Re-visioning Permanent Collection Installations of Netherlandish Art: Dialogues between Academia, Museum and Society

CODART and HNA Joint Session (4 June 2022 – Rijksmuseum Amsterdam)

Charles Kang



Portrait of a Servant, Hendrik Pothoven, c. 1780

Black and white chalk on blue paper, 32.9 x 21 cm

Purchased with the support of the I.Q. van Regteren Altena Fonds/Rijksmuseum Fonds

RIJKS MUSEUM

Re-visioning Permanent Collection Installations of Netherlandish Art: Dialogues between Academia, Museum and Society

CODART and HNA Joint Session (4 June 2022 – Rijksmuseum Amsterdam)

Jeroen van der Vliet



HISTORIANS OF
NETHERLANDISH ART

CODART

The new permanent
exhibition *Republic at Sea*
Photo Twycer



Brazilian landscape

Frans Post (1612-1680)
Haarlem, c. 1650
oil on panel



Brazilian landscape

Frans Post (1612-1680)
Haarlem, circa 1650
oil on panel

Frans Post travelled in the entourage of Johan Maurits of Nassau-Siegen, governor of Dutch Brazil. The Dutch West India Company had recently wrested control over the north-eastern part of Brazil from Portugal. The painting presents an Arcadian landscape with palm trees and a sailing boat on the river, but does not show the 25,000 enslaved Africans working for the company on the sugarcane plantations.

from Elsevier Weekblad,
25 May 2019

ESSAY

Schuldig verleden?

Een slavernijmuseum? Goed idee, vinden Piet Emmer en Henk den Heijer. Maar stop de activistische overkill in andere musea.

Piet Emmer en Henk den Heijer

Hebben we te weinig oog voor slavernij, racisme, geweld en andere duistere kanten van het kolonialisme, of is er sprake van overkill? Volgens databank LexisNexis zijn over deze onderwerpen sinds 2000 in Nederland enkele tienduizenden artikelen verschenen. Over slavernij alleen al staat de teller op ruim vijftienduizend. Wie af en toe een krant of tijdschrift leest, is op de hoogte.

Toch zijn er blijkbaar nog veel aspecten waarover we te weinig weten. Vandaar dat universiteiten en instellingen onderzoeksprojecten uitvoeren die meer inzicht moeten bieden in de kwalijke kanten van het koloniale verleden. Dat is toe te juichen. De Nederlandse geschiedenis is meer dan Rembrandt en *Tempo Doeloe*. En Amsterdam heeft plannen voor een slavernijmuseum. Ook een prima idee, hoewel het misschien zinvoller is om slavernij in een veelomvattender koloniale context te tonen – bijvoorbeeld in Museum Bronbeek, dat al een rijke collectie bezit.

Onderzoek, artikelen en publieksverlichting via musea over het slavernijverleden zijn goed, maar er zit ook een problematische kant aan al die aandacht. De discussie over het slavernijverleden is de laatste jaren in ideologisch vaarwater terechtgekomen, waardoor een serieus debat nauwelijks nog mogelijk is. Linkse en rechtse activisten bakkeleien er lustig op los en laten zich weinig gelegen liggen aan de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek en gezond historisch besef.

Sociale media maken het 'debat' er niet genuanceerder op. Op Twitter en andere onlineplatforms wordt vaak onjuiste informatie gedeeld om medestanders naar de mond te praten en tegenstanders te sarren. Dat zou allemaal niet zo erg zijn, ware het niet dat deze 'onderwereld' steeds meer invloed krijgt op de 'bovenwereld', zoals op het plaatsen van monumen-

Piet Emmer (74) is emeritus hoogleraar Europese expansie en migratie in Leiden. Zijn standaardwerk *Geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel* is onlangs geheel bijgewerkt en herdrukt.

Henk den Heijer (68) is emeritus hoogleraar zeegeschiedenis in Leiden en auteur van onder meer het standaardwerk *Geschiedenis van de WIC*.

ten, het toekennen van straatnamen en het tentoonstellingsbeleid van musea.

In juli 2002 is in Amsterdam het Nationaal Monument Slavernijverleden onthuld. Dat werd hoog tijd, goed initiatief. Later kwamen in Middelburg en Rotterdam ook monumenten, eveneens plaatsen die relevant zijn in het slavernijverleden. Maar waarom heeft de gemeente Haarlemmermeer afgelopen jaar een slavernijmonument geplaatst?

Ten tijde van de slavernij was daar een meer, een watervlakte. Hoe 'schuldig' is een meer? Moeten er ook slavernijmonumenten in de Noordoostpolder en de Wieringermeer worden geplaatst – of erger nog, in zee? De in steen gebeitelde tekst is nog vreemder dan de plek. Wat moeten we ons voorstellen bij 'Ter herinnering aan de afschaffing van de Trans-Atlantische Slavenhandel 1 januari 1819' en de 'Slavernij op Sint Maarten 1848'? Weet de auteur van deze tekst dan niet dat de Engelse slavenhandel op 1 maart 1808 werd verboden, die in Nederland officieel per Koninklijk Besluit op 15 juni 1814, en dat de slavernij op Sint Maarten officieel op 1 juli 1863 is afgeschaft? Vreemde plaats en vreemde tekst. Waarom?

Dan de verbeelding van het slavernijverleden in musea. In 2001 organiseerde Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam een tentoonstelling getiteld *Slaven en schepen*, waarin de bezoeker een goede indruk kreeg van de Nederlandse betrokkenheid bij de trans-Atlantische slavenhandel.

In 2013 organiseerde hetzelfde museum de tentoonstelling *De zwarte bladzijde*, die op indringende wijze de grootste misdaad uit de Nederlandse slavenhandelsgeschiedenis liet zien. Begin januari 1738 raakte het slaverschip *Leusden* lek in de Marowijbe rivier in Suriname en sloot de bemanning de slaven op in het ruim. Tijdens



Voor enkele tonnen aangekocht door Scheepvaartmuseum: een blackamoor, een Chinees porselein beeldje van een zwarte Afrikaan

De discussie over het slavernijverleden is in ideologisch vaarwater terechtgekomen, waardoor serieus debat nauwelijks mogelijk is

het zinken van het schip kwamen bijna alle slaven om het leven. Een brute moord op 664 Afrikanen.

De tentoonstelling en het daarbij behorende boek waren een verrijking voor onze kennis van die 'zwarte bladzijde' uit de Nederlandse geschiedenis. Maar sinds 2018 waait een andere wind in het Scheepvaartmuseum, waarschijnlijk bewust of onbewust beïnvloed door activistische ketelmuziek rondom het thema slavernij.

Vorig jaar kocht het museum op de kunstbeurs Tefaf in Maastricht voor enkele tonnen een Chinees porselein beeldje van een zwarte Afrikaan, een blackamoor. Het beeldje was als *Chine de commande* door Europeanen in China besteld en in de achttiende eeuw naar Europa gekomen.

Bijna gelijktijdig kocht het museum een schilderij van Cornelis Tromp met naast hem een Afrikaanse bediende. Beide stukken werden zonder enig bewijs of onderzoek meteen gekoppeld aan racisme en slavernij. Het beeldje kon zelfs 'helpen om uit de impasse van de Zwarte-Piet-discussie te komen', aldus een van de directieleden. Maar het Scheepvaartmuseum is geen keramiekmuseum, daarvoor hebben we de Prinseshof in Leeuwarden. Dus waarom zo'n duur beeldje, dat niet in de collectie past? Het Amsterdamse museum is geen wegbereider voor het toekomstige slavernijmuseum, hoewel het uitstekend tentoonstellingen kan maken over slaven en schepen, zoals bleek in 2001 en 2013.

Beide aankopen spelen een hoofdrol in de tentoonstelling *Republiek aan zee* die op 10 mei in Het Scheepvaartmuseum is geopend en vijf jaar te zien blijft. In de nieuwe opstelling 'wordt bewust de term "Gouden Eeuw" niet gebruikt, voor het museum een duidelijke breuk met het verleden,' stelt een hoofdconservator. Die term is besmet geraakt, omdat de Republiek zich volop schuldig heeft gemaakt 'aan openlijk

Succes en schaamte in de Hollandse zeevaart



Omstreeks 1676 schilderde Ferdinand Bol een portret van admiraal Cornelis Tromp. Het hangt nu in de vernieuwde vaste opstelling van het Scheepvaartmuseum in Amsterdam. De zelfverzekerd poserende Tromp is gekleed in een harnas, naast hem is het bovenlichaam te zien van een veel kleinere figuur, die de gepluimde helm van de zeeheld draagt. Hij heeft een donkere huidskleur: een Afrikaanse bediende. Naast commandostaf, zeekaart en globe, is hij weinig meer dan een levend attribuut van de faam van de hoofdfiguur.

Opvallend genoeg kent het bijschrift beide figuren een zelfde belang toe: *Portret van Cornelis Tromp en een onbekende man*. Hoe weinig historisch verantwoord ook, de benaming zet aan het denken over de manier waarop mensen destijds letterlijk konden worden weggezet. Het illustreert ook de manier waarop het Scheepvaartmuseum de maritieme geschiedenis van de Nederlanden op een genuanceerde manier wil tonen, met aandacht voor keerzijden als ongelijkheid, slavernij en kolonialisme. Het militaire en commerciële succes van de Republiek der Nederlanden staat dan ook niet centraal, en de term 'Gouden Eeuw' wordt vermeden.

Het motto 'water verbindt werelden' legt andere accenten. Zo'n vijftig kunst- en gebruiksvoorwerpen uit de zeventiende en achttiende eeuw, zoals portretten, een kanon, en schilderijen van zeeslagen, en vissers- en koopvaardij schepen, illustreren de rol van de scheepvaart in de tijd van de Hollandse expansie over de wereldzeeën. Een tweede presentatie, die de

komende jaren een verdieping hoger in het museum te zien is, richt zich meer op het avontuur. Plattegronden en routekaarten leidden de Oost- en West-Indische compagnieën naar verre streken in o.a. het huidige Indonesië, Zuid-Afrika en Japan. Een mooie presentatie laat zien wat de zeelui zoal aan herinneringen opdeden: porselein uit China, bijvoorbeeld, een verondersteld geneeskrachtige bezoar (steen uit de maag van een geit), maar ook een zilveren tabaksdoos die ene Jan Janz in 1761 terug in Amsterdam liet maken. Ter herinnering aan zijn reizen is er een voorstelling in gegraveerd van schepen voor de kust van Batavia.

Een porseleinen beeldje van een Afrikaanse man dat omstreeks 1720 in China moet zijn gemaakt voor een Europese klant, brengt de aandacht weer terug naar het ongemak. Het werk illustreert mooi hoe water werelden verbindt en allerlei curiositeiten oplevert. Maar het feit dat de karikaturaal weergegeven man een cornucopia vasthoudt - de hoorn van westerse overvloed - en zelf een slavenband om de hals draagt, is pijnlijk ironisch. In andere gevallen blijkt het minder eenvoudig de nuance van het succesverhaal in beeld te brengen. Het perspectief komt dan van de toelichting, zoals bij het portret van Cornelis Tromp en zijn onbekende metgezel. Of bij een schilderij dat Frans Post in 1650 maakte van een Braziliaans landschap, waar vermeld wordt wat je niet ziet: de 25.000 slaven die moesten werken voor Nederlandse kolonisten.

Bram de Klerck

Portrait of Lieutenant
Admiral Cornelis Tromp
and a unknown man
Ferdinand Bol
Amsterdam
oil on canvas



**The Fleets drawn up for
Battle [of Solebay, 1672]**

Thomas Poyntz (after a
design by Willem van de
Velde the Elder)
Royal Tapestry Works,
Mortlake near London,
c. 1685-88
silk and wool



het scheepvaart
national maritime
museum